

становив близько 50 співробітників, а уряд ухвалив відповідні рішення щодо розбудови заповідника.

На жаль, у подальшому внаслідок відомих політичних та економічних подій ці рішення не було втілено у життя. І більше того, в останнє десятиріччя держава не виділяє цьому закладу достатніх коштів для здійснення не тільки робіт, пов'язаних з науково-просвітницькою діяльністю, а й просто для охорони скарбів культурного надбання, які знаходяться в землі.

Все ж таки ми сподіваємося на покращання становища і вважаємо за потрібне відзначити дату заснування цього важливого історико-археологічного закладу випуском спеціального номеру журналу «Археологія», присвяченого проблемам історії та культури Ольвії.

С. Д. Крижицький

¹ Результати цих робіт знайшли втілення, зокрема, у колективній монографії: *Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейпунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А.* Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье.— Киев, 1999.— 681 с.

² *Фармаковский Б. В.* Ольвия.— Москва, 1915.— 35 с.; *Славин Л. М.* Ольвия.— Київ, 1938.— 89 с.; *Славин Л. М.* Древний город Ольвия.— Киев, 1951.— 96 с.; *Они же.* Здесь был город Ольвия.— Киев, 1967.— 79 с.; *Крыжицкий С. Д., Лейпунская Н. А.* Ольвия — память тысячелетий. Очерк.— Одесса, 1982.— 118 с.; *Они же.* Ольвия. Раскопки, история, культура.— Николаев, 1997.— 192 с.; *Kryjitskij S. D., Leypounskaya N. A.* Olbia. Fouilles, histoire, culture. Un État antique sur le littoral septentrional de la Mer Noire. Seconde moitié du VIIe siècle avant notre ère — première moitié du IVe siècle de notre ère.— Paris, 2001; *Лейпунская Н. А., Крапивина В. В.* Ольвия.— Николаев, 1997.— 24 с. Один з путівників був виданий і тодішніми співробітниками заповідника: *Липин В. В., Бураков А. В., Борисов Б. В.* Ольвия. Путеводитель по раскопкам и музею.— Киев, 1959.— 80 с.

³ *Проблемы исследования Ольвии:* Тез. докл. и сообщений семинара (сент. 1985 г., с. Парутино).— Парутино, 1985.— 97 с.

⁴ *Ольвия-200* // Междунар. конф., посвящен. 200-летию археол. открытия Ольвии (5—9 сент. 1994 г., с. Парутино): Тез. докл.— Николаев, 1994.— 147 с.

⁵ *Ольвія та античний світ:* Матеріали наук. читань, присвяч. 75-річчю істор.-археол. заповідника «Ольвія» НАН України.— К., 2001.— 162 с.

Одержано 24.04.2001

В. В. Крапівіна

ОЛЬВІЯ: ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто стан збереженості античної Ольвії з кінця XVIII ст. донині, розвиток справи її охорони та основні етапи археологічного дослідження.

У 2001 р. виповнюється 75 років з часу заснування історико-археологічного заповідника «Ольвія», який входить до складу НАН України. Видатна пам'ятка світової культури — античне місто-держава Ольвія — мала довгий та важкий шлях від моменту ідентифікації до визнання її території заповідною. Цей шлях становлення пам'ятки тісно пов'язаний з розвитком її археологічних досліджень (рис. 1).

Виділено два основних періоди досліджень, кожен з яких складається з кількох етапів. І період (кінець XVIII — межа XIX—XX ст.) — від визначення місце-

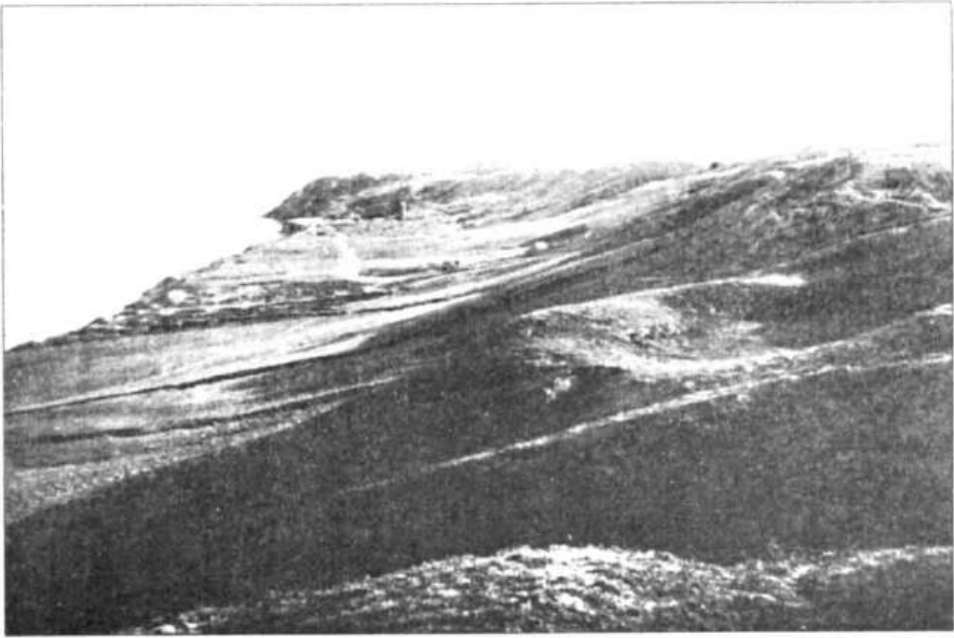

Рис. 1. Загальний вигляд Ольвії з півночі

знаходження Ольвії після приєднання до Росії земель між Бугом та Дністром до початку систематичних археологічних досліджень¹. З погляду розвитку науки цей період характеризується складанням кількох топографічних планів Ольвії, епізодичними археологічними розкопками на городищі та некрополі, на ранньому етапі навіть недокументованими, окремими спробами збереження пам'ятки від руйнування. В той же час грабіжницькі розкопки набувають надзвичайних масштабів, руйнація пам'ятки зростає, охорона майже відсутня. II період (межа XIX—XX ст.— до сьогодні) — від початку систематичних археологічних досліджень у 1900 р. до постанови питання про надання державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» статусу національного. Для цього періоду характерні поступове зростання рівня наукових археологічних розкопок та польової документації, поява та розвиток охорони пам'ятки державою, опікування її збереженістю. Грабіжницькі розкопки підлягають кримінальній відповідальності. Однак, на жаль, не обійшли Ольвію обидві світові війни.

Місцезнаходження Ольвії, заснованої близько середини VI ст. до н. е. вихідцями з малоазійського міста Мілета на теренах Північного Причорномор'я, було встановлене у 90-х роках XVIII ст. академіком П. С. Палласом, який у 1794 р. відвідав м. Миколаїв і саме тоді мав змогу довідатися про це у колишнього професора Московського університету М. І. Афоніна. Про Ольвію пишуть також військовий інженер, пізніше член-кореспондент Л. С. Ваксель, який подорожував у цих краях у 1797—1798 рр., та державний діяч і письменник П. І. Сумароков, який відвідав м. Миколаїв у 1799 р.² Від тих же часів з «урочища Ста могил» походять перші, зафіксовані в наукових працях археологічні знахідки, а сама Ольвія починає привертати до себе все більшу увагу дослідників.

Приблизно тоді ж починаються грабіжницькі розкопки Ольвії³, а дещо пізніше — наукові, ймовірно Г. К. Е. Келера та П. І. Бларамберга, але точних свідчень про них ми не маємо. Є свідчення, що у 1816 р. майбутній імператор Микола I був присутній при розкопках багатьох курганів в Ольвії і подарував знайдену срібну «медаль» П. І. Бларамбергу за його археологічну працю тут⁴. Думка про те, що вперше розкопки в Ольвії були проведені інженер-генералом П. К. Сухтеле-ном⁵ у подальшому не підтвердилась⁶. Близько середини XIX ст. наукові розкопки Ольвії здійснив граф О. С. Уваров, у 1870 р. — М. Аркас та Ф. Брун, у 1873 р. — І. Є. Забелін та В. Г. Тизенгаузен⁷.

Від самого початку проблеми збереження Ольвії та її пам'яток турбували науковців та громадськість. Так, Г. К. Е. Келер, вражений варварським відношен-

ням місцевих властей до археологічних пам'яток, добився у 1805 р. розпорядження Міністерства внутрішніх справ «Про огороження від руйнування старожитностей Тавриди». Згідно з цим розпорядженням заборонялося також вивозити антикваріат за кордон. Цій меті сприяли і місцеві музеї, що були засновані на початку ХІХ ст. Ольвійські археологічні колекції зберігалися у «Кабінеті старожитностей Чорноморського депо карт» у Миколаєві (1803), музеї Харківського університету (1806)⁸, пізніше — Одеському музеї (1825). У 1839 р. було засновано Одеське товариство історії та старожитностей, яке об'єднало та очолило археологічні дослідження в Північному Причорномор'ї, результати яких від 1844 р. друкуються в «Записках» товариства⁹.

Однак усвідомлення вченими величезного значення для історії і історії культури Ольвії, її некрополя і поселень хори і тим самим — необхідності прийняття досить ефективних засобів для охорони і збереження цих пам'яток, довгий час не мало реального втілення. Землі майбутнього заповідника належали спочатку генерал-майору І. А. Безбородко разом з с. Парутине, яке було переіменоване на ім'я хазяїна в Іллінське, потім — його нащадкам: спочатку — дочкам та онуку графу О. Г. Кушелеву-Безбородко, згодом — графам Мусінім-Пушкіним¹⁰.

Територію власне міста Ольвії не було забудовано, селянські садиби розташовувалися на північній частині ольвійського некрополя. Руйнування залишків архітектурних споруд, розпочате ще турками під час будівництва Очаківської фортеці, продовжувалося під час будівництва с. Парутине-Іллінське. П. І. Кеппен писав у 1819 р.: «...видел я рытвины и сам входил в одну пещеру, из которой, по уверению проводника моего, крестьяне брали камень для постройки домов»¹¹. Вироби з мармуру перепалювали на вапню. Знайдені під час розкопок Ольвії та її некрополя речі потрапляли в державні музеї, до приватних колекцій або зникали безслідно. Так, П. І. Кеппен повідомляє, що він купував різні монети в Ольвії, інші такі ж одержав від пана Бларамберга та Д. Д. Юргенса, управителя в Іллінському. Ольвійські написи та монети він вивчав у бібліотеці Павлівського палацу в Санкт-Петербурзі, в колекції І. О. Стемповського у Відні, музеї О. Г. Кушелева-Безбородко в с. Стольному (Чернігівська губернія), в колекції І. П. Бларамберга в Одесі, у полковника О. М. Раєвського в Києві, в Харківському музеї, в мініцкабінетах західноєвропейських країн¹².

Хижацькі розкопки на пам'ятці проводили як власники, так і селяни с. Парутине. Князь І. М. Долгорукий писав у 1810 р., що в результаті розкопок графа Безбородка з отворів в землі, глибиною 2—3 сажени (4—6 м), діставали мармурові уламки, у великій кількості мідні та срібні монети¹³. І. М. Муравйов-Апостол повідомляв у 1820 р.: «Вместо того чтобы следуя методе, систематически делать ископания, которые, без всякого сомнения, довели бы до какого-нибудь весьма любопытного открытия, здесь мужик с заступом идет, куда ему заблагорассудится, добывать денешек и горшков. Разроют ли где могилу и найдут ли основание здания, тут берут камень на строение, мрамор на известь; и оттого, где не ступишь здесь, то увидишь обломки камня или отбитые от урн отшки.... Нельзя в этой картине без ужаса видеть, что то, чего не успело и всеразрушающее время, то довершается теперь рукою невежества!»¹⁴. О. М. Афансьєв-Чужбінський після етнографічної експедиції по півдню Росії, яку організувало морське міністерство у 1856 р., писав про наслідки такої діяльності: «На правом берегу раскинута большое село Ильинское, имение графа Кушелева-Безбородко, известное по развалинам древней Ольвии, где в недавнее время находили еще замечательные редкости, а теперь находят лишь обыкновенные древние монеты»¹⁵.

У с. Парутине розвивається особливий промисел — добування з землі на продаж давніх речей, що їх потім скуповують спеціальні торговці та перепродають численним колекціонерам, особливо за кордон¹⁶. В. М. Ястребов писав про свої розкопки 1894 р., що він наймав у с. Парутине «ловкого гробокопателя Дегтяренко, который, как и весьма многие тамошние жители, с детства занимается этим делом и великий мастер находит могилы... это их исконный заработок»¹⁷. Багато з цих цінностей було перепродано за кордон за допомогою одеських, миколаївських та очаківських торговців старожитностями.

Торгівля старожитностями, що були знайдені внаслідок хижацьких розкопок кінця ХІХ — початку ХХ ст., значною мірою пов'язана з діяльністю братів Гохманів, які проживали у м. Очаківі. Крім того, брати організували виробництво

підроблених під антику старожитностей. Спочатку вони підробляли написи на камені, потім почали більш вигідну підробку золотих прикрас. Місцем всіх цих «знахідок» називалася Ольвія, де, як було відомо, провадилися безконтрольні грабіжницькі розкопки. Брати підкупали парутинських селян, які стверджували, що знайшли золоті прикраси у себе на садибах. Жертвами обману стали не тільки миколаївський антиквар Фришен, а й кишинівський колекціонер Суручан, директор Одеського музею Е. фон Штерн¹⁸. Знамениту «підробку віку» — тіару Сайтаферна, майстерно зроблену одеським ювеліром Рухомовським на замовлення братів Гохманів, було навіть придбано Лувром, як знайдену в Ольвії¹⁹.

Збереглися документи, що свідчать про боротьбу поліції в той час з самовільними розкопками Ольвії та з братами Гохманами. Останнім не дозволяли відвідувати с. Парутине. Проте ця міра виявилася неефективною і Гохмани продовжували скуповувати старожитності, а Імператорська Археологічна Комісія була вимушена їх викуповувати. Не дуже вдалими виявилися також спроби припинити грабіжницькі розкопки городища. Одеський ісправник писав Херсонському губернатору у червні 1900 р.: «Древнегреческий город Ольвия находится на земле, принадлежащей графу Мусину-Пушкину и охраняется от самовольных раскопок непосредственно экономией... С учреждением в Парутине 21 уряднического участка и с назначением урядником Кулешова, зарекомендованною предшествовавшей исполнительностью и честной деятельностью, преследуются самовольные раскопки, составляется масса протоколов и виновные привлекаются к судебной ответственности по 29 статье Мирowego Устава. Эта мера, как оказывается, малодействительна, так как крестьяне охотно готовы платить штраф из суммы, вырученной от продажи древностей... Участие и производство раскопок Императорской Археологической Комиссии явило бы собою меру радикальную...», однак новий власник с. Парутине граф Мусін-Пушкін відмовив комісії у можливості здійснення розкопок на городищі²⁰.

Систематичні археологічні дослідження, які проводяться дотепер, було розпочато тільки у 1900 р., але того року та наступного вони здійснювалися на некрополі Ольвії²¹. Систематичні ж наукові розкопки саме городища починаються тільки від 1902 р. Вони пов'язані з ім'ям Б. В. Фармаковського²², незмінного їх керівника протягом майже чверті сторіччя (рис. 2). Не виключено, що саме неможливість припинити самовільні розкопки примусила графа Мусіна-Пушкіна нарешті дозволити Імператорській Археологічній Комісії проведення археологічних досліджень на городищі Ольвії.

В археологічному вивченні Ольвії почалася нова епоха (рис. 3). М. І. Ростовцев, який відвідав її розкопки у 1903 р., писав, що Б. В. Фармаковський вперше впровадив тут систему та метод і важлива справа опинилась, нарешті, в надійних руках²³. Тоді ж почалася відносно ефективна боротьба із грабіжницькими розкопками. Б. В. Фармаковським був створений невеличкий колектив, на який він міг опиратися. Парутинського урядника і службовця поштово-телеграфної станції С. К. Мішеніна, який жив на терені Ольвії, він уповноважив слюстерігати за

Рис. 2. Б. В. Фармаковський на розкопках Ольвії

Рис. 3. Ольвія. Розкопки Б. В. Фармаковського на ділянці НГФ

пам'яткою, притягати до відповідальності селян за хижацькі розкопки, купувати у них старожитності та пересилати їх до Імператорської Археологічної Комісії. Він назначив також охоронців, які наглядали за відкритими об'єктами та боролися з самовільними розкопками. Крім того, Б. В. Фармаковський проводив значну просвітницьку роботу з селянами, які працювали на його розкопках. Пізніше, від 1909 р., брав активну участь у розкопках та господарських справах, організації робіт, ремонтах експедиційних будівель Г. П. Крисін — викладач гімназії з Херсона²⁴. Проте зовсім припинити грабіжницькі розкопки Ольвії все ж таки не вдалося, як і діяльність братів Гохманів²⁵. Крім того, Б. В. Фармаковський звертав увагу на постійне руйнування берегової частини Ольвії водами р. Буг. Одночасно як позитивне явище він зазначав зростання інтересу освіченого суспільства до пам'ятки, численні екскурсії туристів улітку²⁶.

Після Февральської революції 1917 р. у Б. В. Фармаковського з'явилася думка щодо перетворення Ольвії на державний заповідник та створення тут музею. Він пише Г. П. Крисіну: «... Через Головіна возбуждаем ходатайство о приобретении Ольвийн государством. Будем там организовывать музей и т. д.»²⁷.

Однак, згідно з договором між Німеччиною та УНР від 09. 02. 1918 р., територія Ольвії опинилась у зоні окупації німецькими військами. Пам'ятка залишилась без охорони, і місцеві жителі знов почали самовільні розкопки. Крім того, Парутинський волостний ревком почав роздачу земельних ділянок на південь від села, в районі склепа Евресівія та Арети. Спроби сторожа Ольвії Ф. Росинця, який повернувся з фронту, умовити селян не робити того, успіху не мали. Коли про грабіжницькі розкопки Ольвії довідався німецький комендант в Очакові, він покарав караул берегової охорони в с. Парутине та призначив новий, якому наказав охороняти давню Ольвію. Самовільні розкопки після цього припинилися. У грудні 1918 р. влада у Миколаївській губернії перейшла до Рад. У 1919—1920 рр. продовжувалась забудова ольвійського некрополя на південь від села. Тільки у 1921 р. директор Миколаївського історико-археологічного музею Ф. Т. Камінський добивається від РКК УСРР відміни рішення Парутинського волостного ревкома про передачу селянам землі в районі некрополя Ольвії. У 1920—1921 рр. розкопками в Ольвії керує професор Харківського університету С. А. Семенов-Зусер, якого піддає справедливій критиці за низький рівень робіт М. О. Макаренко. Внаслідок цього С. А. Семенову-Зусеру забороняють копати в Ольвії²⁸.

Велике історико-культурне значення Ольвії було, нарешті, усвідомлено но-

вою, радянською владою, яка надала цій справі державного значення. Згідно з Постановою РКК УСРР «Про охорону решток старогрецького міста Ольвії» (03.03.1921 р. № 17, арт. 512, п. 1) від 1921 р. територію Ольвії та її некрополя було взято державою під охорону. На головне управління у справах музеїв та охорони пам'яток мистецтва, старовини та природи (Головмузей) при Наркомосвіти УСРР був покладений загальний нагляд за охороною Ольвії, видача дозволів на розкопки та науковий контроль за ними. Всі знахідки, що було виявлено під час розкопок з 1917 р., передавалися до Київського обласного історико-археологічного музею²⁹. Доглядачем Ольвії було призначено Ф. Т. Камінського, знов були введені посади охоронців при городищі та склепі Євресівія та Арети. Наркомосвіти УСРР 1922 р. ставить питання стосовно відновлення розкопок в Ольвії та підписує угоду з РАІМК, що Ольвійську експедицію у складі українських та російських учених знову очолить Б. В. Фармаковський. Проте через голод, що охопив південь України, роботи було розпочато тільки 1924 р.³⁰ Б. В. Фармаковський описує сумну картину руйнування розкопаної ним раніше території городища Ольвії. Багато каміння було розкрадено, кладки зникли. Якби не фотографії та креслення, неможливо було б навіть уявити, як виглядали будівельні залишки при розкритті³¹.

Того ж року в розвиток постанови 1921 р. територія Ольвії та її некрополя оголошено національною власністю України. Заборонено «будувати споруди, заорювати, розкопувати і взагалі будь-як використовувати зазначену в п. 1 територію без наукової мети». Набувають розширення пункти 4 та 5, згідно з якими усі речі, здобуті розкопками у Ольвії, не можна продавати, купувати та вивозити за кордон. Проведення самовільних розкопок та приховування знайдених речей підлягають кримінальній відповідальності. Ці постанови не було скасовано, і вони досі зберігають свою чинність³².

Нарешті у 1926 р. створюється Державний заповідник «Ольвія» (згідно з Постановою РКК УСРР 03.03.1926 р. № 32—38, арт. 259), який підпорядковується Наркомосвіти УРСР (по Укрнауці). Територія заповідника становить 306 десятин (333,54 га), його південна межа «починається від берега Бузького лиману по канаві колишньої садової ділянки, що лежить по балці Широкій, і продовжується у північно-західному напрямку до початку канами, що йде у північному напрямку; відсіля межею є канава по лінії телеграфних стовбів шляху Парутине — Очаків; північна межа заповідника йде по цій лінії телеграфних стовбів аж до перехрещування її вершком балки Північної, відсіля межа йде по течії балки Північної до р. Буг. Ділянка землі зі склепом Євресівія і Арети, що лежить у межах садибної осілости с. Парутине, обмежується з виходом на суміжні вулиці та приєднується також до території заповідника».

Перший етап існування заповідника (1926—1938) — початок формування структури — в науковій літературі майже не висвітлений. Відомо лише, що дуже багато було зроблено у ці часи для створення і функціонування заповідника директором Миколаївського історико-археологічного музею Ф. Т. Камінським. За свідченням Т. І. Фармаковської, він чітко організував як господарську, так і експедиційну роботу в Ольвії. Б. В. Фармаковський перестав хвилюватися за збереженість пам'ятки тільки після призначення Ф. Т. Камінського її доглядачем³³. Польовий сезон 1926 р. був останнім для Б. В. Фармаковського. Результатом його археологічних робіт в Ольвії стало передусім створення шкали абсолютної хронології основних культурних шарів, встановлення північної та західної меж міста догетського часу та цитаделі перших століть н. е., визначення характеру забудови міста в різних його частинах, розкриття значної кількості різноманітних архітектурних пам'яток, встановлення меж та створення начерку історичної топографії ольвійського некрополя³⁴.

Від 1927 по 1935 р. роботи в Ольвії очолює Наукова рада, склад якої постійно змінюється³⁵. У 1929 р. група співробітників Миколаївського історико-археологічного музею на чолі з директором Ф. Т. Камінським була репресована у справі так званої «Спілки визволення України». М. Ф. Болтенко, який у той час очолював Наукову раду, добивається переводу Ольвії з підпорядкування Миколаївського історико-археологічного музею до Одеського історико-археологічного музею. Г. П. Крисін, який багато років працював з Б. В. Фармаковським і навіть проводив самостійні роботи на некрополі, був призначений її доглядачем³⁶.

Рис. 4. Ольвія. Л. М. Славін та А. С. Русяєва на ділянці АГД

Другий етап існування заповідника (1938—1971) характеризується розбудовою основних наукових та організаційних форм та напрямів діяльності. Він був тісно пов'язаний з ім'ям начальника Ольвійської експедиції, члена-кореспондента АН УРСР Л. М. Славіна (рис. 4), який від 1938 р. здійснював наукове і організаційне керівництво роботою заповідника до самої своєї смерті у 1971 р. У 1938 р. заповідник «Ольвія» був переданий Академії наук УРСР та увійшов до складу Інституту археології.

Археологічне дослідження Ольвії провадилося під керівництвом учнів Б. В. Фармаковського: Л. М. Славіна (начальник експедиції від 1936 р.), О. М. Карасьова, О. І. Леві, Т. М. Кніпович, С. І. Капошиної. Спочатку Л. М. Славін працював у ДАІМК (Ленінград), а від 1938 р. за запрошенням Президії АН УРСР він починає працювати в ПМК (Київ). До складу Ольвійської експедиції входять учені з Києва та Ленінграда. В середині 1950-х років експедиція розділилась на дві — Інституту археології АН УРСР під керівництвом Л. М. Славіна та Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР під керівництвом О. М. Карасьова та О. І. Леві. Слід зазначити високий рівень та плідність робіт того етапу. Було розкрито східний теменос (рис. 5) і агору, центральний та південний квартали, оборонні, громадські, житлові та виробничо-господарські споруди в Нижньому та Верхньому містах Ольвії, досліджено некрополь та передмістя, проведено охоронні розкопки вздовж берегового кліфу та перші підводні дослідження затопленої частини міста. Результати робіт було широко висвітлено в науковій літературі³⁷.

Робота Ольвійської експедиції була перервана тільки на роки Великої Вітчизняної війни. Територію заповідника було окуповано німецькими та румунськими військами у серпні 1941 р. Ольвія зазнала небувалого пограбування та руйнації. Вся територія городища була перерита земляними оборонними спорудами окупантів. Особливо постраждало Нижнє місто: весь його берег був підрубаний і зроблений прямовісним, у центральній частині берегової смуги було споруджено кілька казематів, великий земляний ескарп з протитапковим ровом, загальними розмірами (40—50)×(15—20) м, а також приміщення для варті, каміння для якого брали з будівель ділянки НГФ. Було проведено хижачькі розкопки на некрополі, вивезено з Ольвії музей та бібліотеку, знищено всю дротяну огорожу городища, покриття над дромосами склепів та гончарними печами, частину будівель запо-

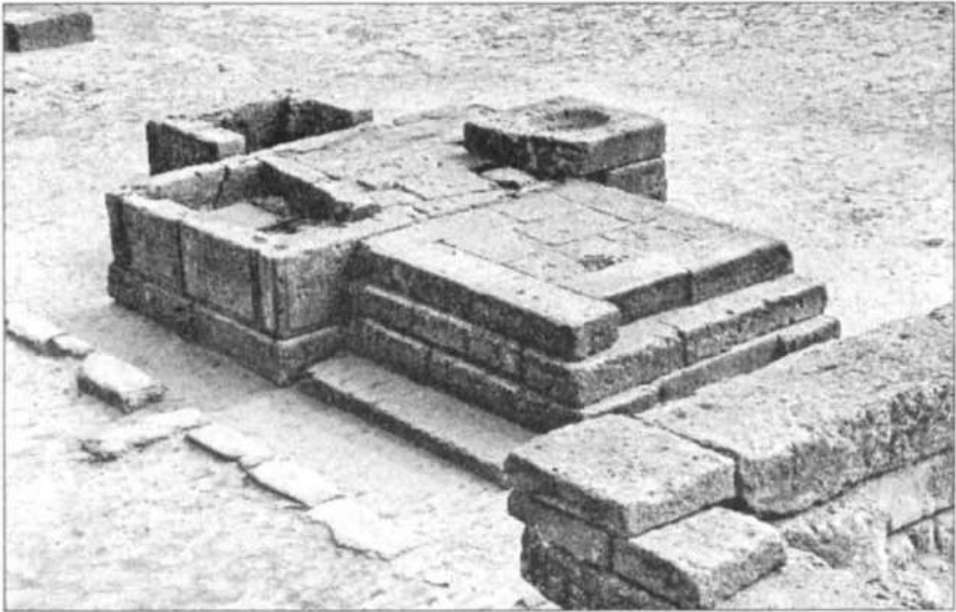

Рис. 5. Ольвія. Головний вівтар на Східному теменосі, розкопки О. М. Карасьова та О. І. Леві

відника, розкрадено все господарське та наукове устаткування і т. ін. (рис. 6). Л. М. Славін з гіркотою констатус, що Ольвійському заповіднику та справі вивчення Ольвії завдано великої непоправної шкоди³⁸.

Після закінчення війни було проведено величезну роботу стосовно відбудови заповідника, що значною мірою лягла на плечі Л. М. Славіна. У його особистому фонді в Науковому архіві ІА НАН України зберігається значна кількість документів та матеріалів, пов'язаних із заповідником «Ольвія». Це звіти про роботу, довідки та інформації про стан заповідника та основні напрямки робіт у зв'язку з цим (археологічні дослідження, консервація та реставрація, господарчі справи, екскурсійне

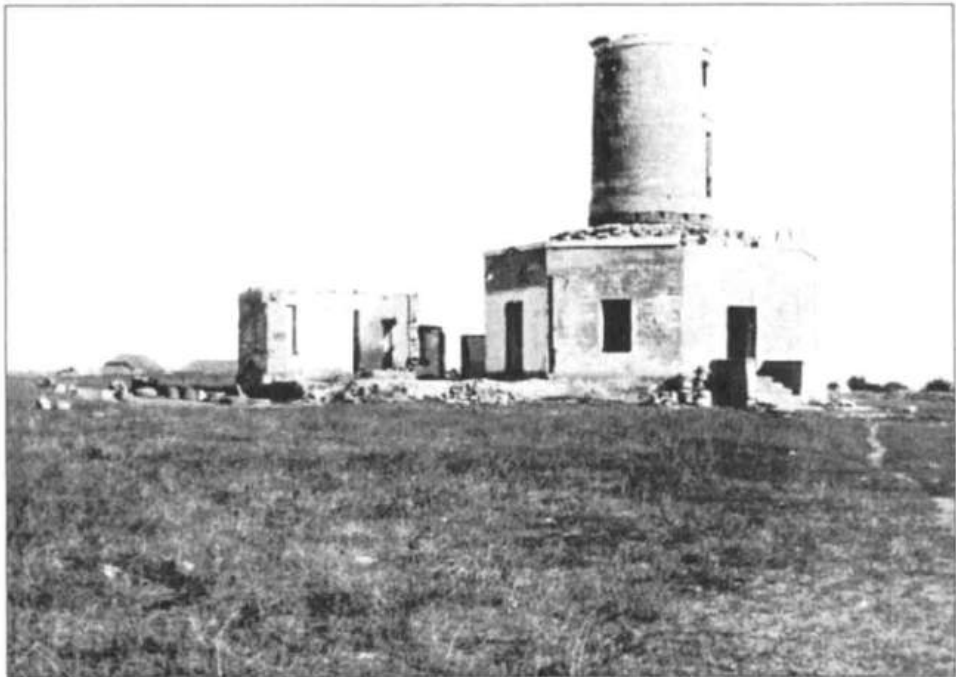

Рис. 6. Ольвія. Вигляд башти світлового телеграфу (будинку музею) у 1945 р.

Рис. 7. Співробітники Ольвійської експедиції ІА НАНУ 1991 р.

обслуговування), матеріали до проекту генерального плану розвитку заповідника³⁹. Постановою Ради Міністрів УРСР за № 510 від 01. 04. 1946 р. Ольвійський заповідник було виділено в окрему структурну одиницю Відділення суспільних наук АН УРСР.

Зусиллями Л. М. Славіна у заповіднику склався нечисленний, але працьовитий колектив, який охороняв пам'ятку, провадив роботи з консервації відкритих архітектурних залишків та знайдених речей, здійснював значну екскурсійну роботу, брав участь у розкопках, формував музей та наукову бібліотеку. Одним з основних завдань заповідника було забезпечення умов праці експедиції. Серед працівників заповідника слід особливо відзначити відомого дослідника сільської округи Ольвії канд. істор. наук А. В. Буракова (у різні часи виконував обов'язки виконавчого директора заповідника, займався створенням музею, консервацією та реставрацією), Б. В. Борисова, який одним з перших провів гідроархеологічні дослідження в затопленій частині Ольвії (директор заповідника наприкінці 1960-х років), робочого М. Я. Красняка, який займався консервацією архітектурних залишків.

Успішне функціонування заповідника було нерозривно пов'язане з Ольвійською експедицією Інституту археології АН УРСР, яка забезпечувала проведення охоронних розкопок і підготовку архітектурних залишків до консервації, розробку необхідної документації, комплектування археологічними матеріалами фондів, створення музейних експозицій, видання путівників по розкопкам⁴⁰ та історико-культурних нарисів. Особисто Л. М. Славін велике значення надавав пропаганді знань з давньої історії, зокрема з історії Ольвії, серед місцевого населення, з яким у нього були дуже добрі стосунки, та тимчасових співробітників експедиції (студентів та школярів). При ньому екскурсійна робота набула систематичного, організованого характеру⁴¹.

Третій етап існування заповідника (1972 р. — теперішній час) характеризується подальшим розвитком його структури та ускладненням наукових і організаційних завдань, що виконуються. Він збігається з археологічним дослідженням Ольвії третьою генерацією вчених — учнів та послідовників Л. М. Славіна, яких очолював член-кореспондент НАН України доктор архітектури професор С. Д. Крижицький⁴² (рис. 7). Він здійснює науково-організаційне керівництво роботами заповідника, спочатку як його директор, а потім як науковий керівник планових тем з консервації та реставрації архітектурних залишків, що складають основну цінність Ольвії — музею просто неба. Ці роботи стали систематичними, мають плановий

характер; було розроблено наукові методики їх проведення, створено генеральний план розвитку заповідника в цілому. Результат виконання зазначених тем — консервація з частковою реставрацією архітектурних об'єктів на ділянках І, АГД, Центральний квартал, Східний та Західний теменоси, Західні міські ворота, НГСС, Р-25, Т-3, відновлення навколочурганного ландшафту Зевсова кургану. Було випробувано щонайменше чотири наукові методики; звіти з докладною фіксацією проведених робіт зберігаються у НА ІА НАН України. Відповідальні виконавці планових тем заповідника — кандидати історичних наук А. В. Бураков і О. С. Беляєв.

Особливо великий внесок у розбудову заповідника був зроблений канд. істор. наук А. І. Кудренком (1947—1994), який працював тут від 1972 по 1994 рр., спочатку як учений секретар, а потім як директор. Саме при ньому було споруджено будинок археологічних фондів, будинок нового музею та бібліотеки, приміщення лабораторії камеральної обробки археологічних знахідок, будинки для співробітників експедиції, водонапірна башта тощо.

Діяльність заповідника спрямована насамперед на охорону та збереження пам'ятки. Співробітники заповідника виконують роботи, пов'язані з благоустроєм його території, зберіганням відкритих архітектурних залишків античного міста, з опрацюванням фондів археологічних матеріалів, здобутих під час розкопок, з утриманням музейної експозиції та наукової бібліотеки в належному стані, здійсненні екскурсійної роботи.

Піку свого розвитку заповідник досяг наприкінці 1980-х років, коли його штат становив близько 50 співробітників, а урядом було ухвалено відповідні рішення про подальшу розбудову заповідника. Тоді ж тут було проведено кілька всесоюзних семінарів реставраторів археологічних знахідок.

Нині територія заповідника становить 265,7 га (30 га — городище, 235,7 га — некрополь: державний акт на право постійного користування землею № 87 від 24.12.97 р. Досі не з'ясовано, коли і як була зменшена ця територія, тому що згідно з Положенням «Про Державний заповідник «Ольвія» 1926 р. вона становила 333,54 га. До складу заповідника було також включено о. Березань (23,6 га), де існує найдавніше в Північному Причорномор'ї давньогрецьке поселення (державний акт на право постійного користування землею № 86 від 24.12.97 р.). Охоронні зони історико-археологічного заповідника «Ольвія» розроблено інститутом «Гипроград» (Москва) у 1989—1990 рр. і затверджено рішенням Миколаївського облвиконкому від 06.10.94 р., № 13 (рис. 8). У заповіднику нині існують: невеличкий музей, фондосховище, лапідарій, наукова бібліотека, кілька літніх житлових будинків.

Як і раніше, заповідник нерозривно пов'язаний з Ольвійською експедицією Інституту археології НАН України, яка є його науковим потенціалом, забезпечує проведення охоронних розкопок і підготовку архітектурних залишків до консервації, розробку необхідної документації, наукову розбудову фондів та бібліотеки, комплектування археологічними матеріалами фондів, створення музейних експозицій, проведення реставрації археологічних знахідок, видання наукової та науково-популярної літератури⁴³, підготовку кваліфікованих екскурсиводів, здійснення пропаганди знань з давньої історії серед місцевого населення та тимчасових працівників експедиції. За допомогою співробітників експедиції на базі заповідника у 1985 р. був проведений всесоюзний науковий семінар, присвячений проблемам його дослідження, а у 1994 р. — міжнародна конференція, присвячена 200-річчю археологічного відкриття Ольвії⁴⁴.

Як вже зазначалось, останні 30 років археологічні дослідження Ольвії виконуються силами експедиції Інституту археології НАН України під керівництвом С. Д. Крижицького (1972—1994 рр. — начальник експедиції, від 1995 р. — науковий керівник) і В. В. Крапівіної (1982—1994 рр. — заступник начальника експедиції, від 1995 р. — начальник експедиції). Роботи експедиції ЛВІА АН СРСР проводились з кінця 1970-х до початку 1990-х років у незначних масштабах під керівництвом В. І. Денисової. Вивчаються історична топографія міста та його некрополя, досліджуються найменш відомі їх частини. Було розкопано Західний теменос, Західні оборонні стіни з міськими брамами (рис. 9), північно-західну, центральну та південно-східну частини Верхнього міста, терасну частину, північну частину Нижнього міста, було проведено підводні дослідження затопленої час-

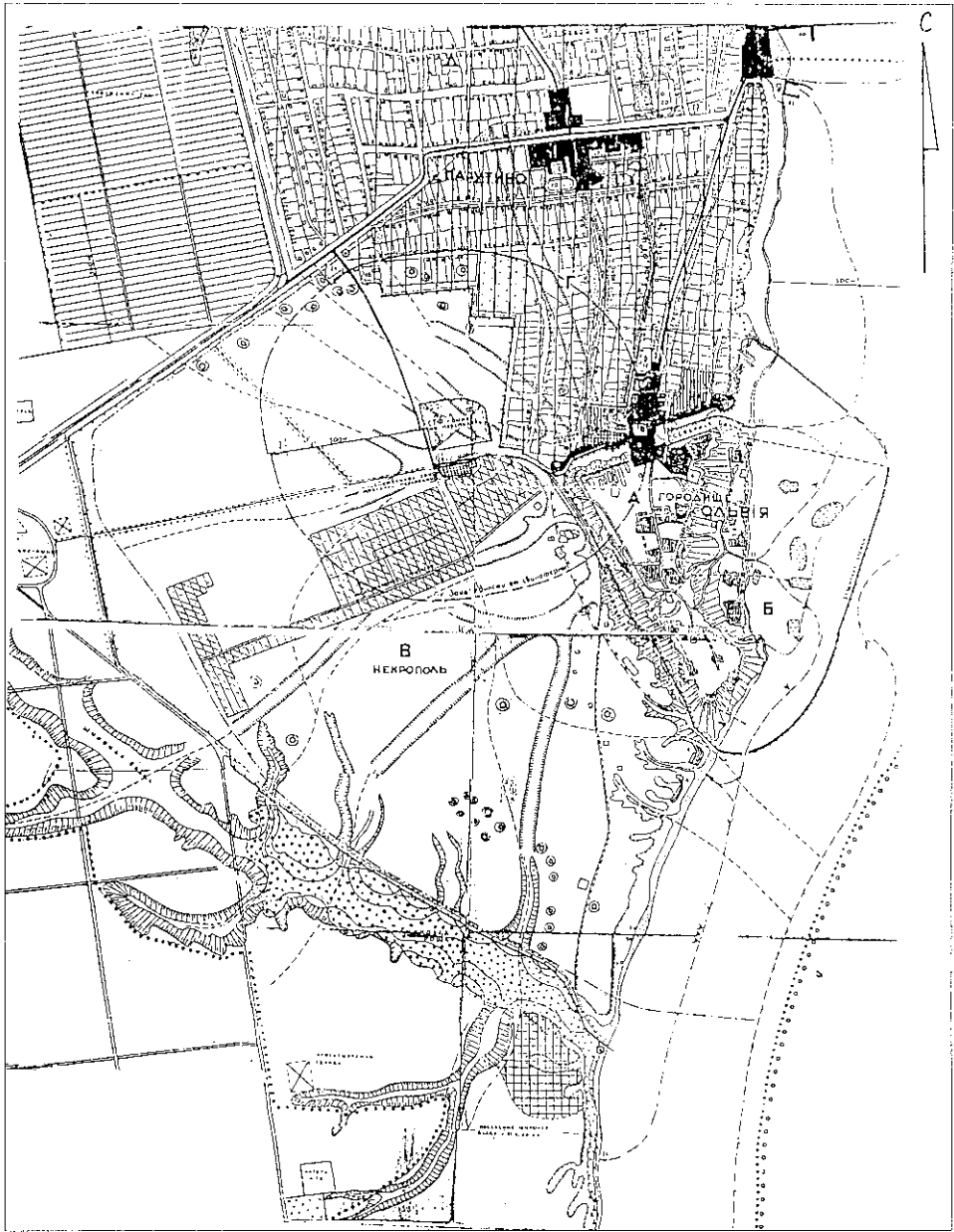

Рис. 8. План заповідника «Ольвія» з охоронними зонами, складений Державним інститутом проектування міст («Гипрогор», Москва)

тини Ольвії, розкопки некрополя перших століть нової ери, VI—III ст. до н. е., а також передмістя V—IV ст. до н. е.⁴⁵ Цей етап характеризує найбільший за весь час вивчення Ольвії обсяг публікацій: близько 30 монографій та збірок праць, велика кількість окремих статей та публікацій в різних виданнях.

Роботи останніх 20 років зосереджені передусім на проведенні охоронних розкопок, оскільки городище активно руйнується внаслідок сил природи та спроб грабіжницьких розкопок. Проводяться розкопки південно-східної частини Верхнього міста Ольвії, уздовж схилу лиману (ділянка Р-25), що сильно руйнується ерозійними та зсувними процесами (рис. 10), та північна частина Нижнього міста Ольвії уздовж берегової лінії (ділянка НГСС). Тут виявлено кілька давніх зсувних тріщин, які безумовно загрожують культурному шару. Згідно із заключенням геологів, ця частина давнього міста може найближчим часом обвалитися у лиман. Для збереження будівельних залишків треба якомога швидше звільнити їх

Рис. 9. Ольвія. Західні оборонні споруди. Розкопки Н. О. Лейпунської

від тягача ґрунту. Невеликі роботи проводяться у терасній частині Ольвії (ділянка Т-3), що також руйнується зсувами, та на території некрополя, що особливо піддається грабіжницьким розкопкам.

Незважаючи на те, що античне місто Ольвія є пам'яткою культури світового значення, існує загроза її загибелі найближчим часом. Протягом останніх років різко скоротилося бюджетне фінансування заповідника «Ольвія» та зовсім припинилося фінансування охоронних розкопок і нерозривно пов'язаних з ними консерваційно-реставраційних заходів. Кілька останніх років Ольвійська та Березанська експедиції ІА НАН України існують винятково завдяки ентузіазму співробітників, самовіддана праця яких рятує пам'ятки від остаточного знищення.

Слід зазначити, що саме останнім часом накопичено значний матеріал, що дозволяє по-новому висвітлити деякі моменти історії Ольвії, наприклад про устрій культових місць. Зокрема, було відкрито залишки, ймовірно, храму другої половини IV ст. до н. е., що знаходився за межами обох ольвійських теменосів, у південно-східній частині Верхнього міста. Тут же розміщувалось святилище кінця II — першої половини III ст. н. е., в якому було знайдено залишки архітектурного декору, мармурові статуетки (голівка Афродіти, невеличка герма із зображенням Гермеса), невеличкий мармуровий постамент з присвятою Геракле(она), сина Евсебія Матері богів, а також курільниці. 2000 р. був розкритий ботрос, можливо святилища Афродіти, де був знайдений унікальний керамічний розмальований рельєф із зображенням жінки з кроталами (жриця Афродіти?).

Було одержано нові дані щодо житлобудівництва Ольвії. Тут вперше було розкрито залишки сирцево-кам'яного будинку пізньоархаїчного часу у центрі терасної частини (так званий будинок колоніста), а також напівземлянку того ж часу у північній частині Нижнього міста. Досі вважалося, що заселення цих частин Ольвії почалося не раніше класичного етапу. Продовжено розкриття будинків перших століть нової ери у південно-східній частині Верхнього міста, елліністичного часу у північній частині Нижнього міста та залишків житлового будинку у центрі терасної частини. Залишки цього будинку добре збереглися. Згідно із знайденим тут наговором на свинцевій пластині, будинок належав громадянину Артїмідору.

На території некрополя продовжується дослідження передмістя V—IV ст. до н. е. та поховань класичного, елліністичного та римського часів. Останніми роками тут було відкрито нові культові споруди — віттарі різноманітних конструкцій та культові ями, знайдено кілька згорнутих свинцевих пластин, ймовірно з наговорами, покришку з діпінті, велику червонофігурну пеліку, яку використовували у культових цілях.

Рис. 10. Ольвія. Ділянка Р-25, верхня тераса. Розкопки В. В. Крапівіної

У розкопках Ольвії беруть участь десятки професійних археологів, сотні студентів та школярів. Вона є школою для спеціалістів з класичної археології не тільки України, а й світу. Науково-просвітницька діяльність та естетичне виховання молоді на базі античного міста Ольвія вже частково здійснюються під час польового сезону Ольвійської археологічної експедиції ІА НАН України, але вони можуть бути значно розширені.

Нині найбільш загрозливий для Ольвії фактор — антропогенний, насамперед грабіжницькі розкопки, які особливо посилилися в останні роки і набули небаченого розмаху. Значні ділянки городища та некрополя назавжди знищені для науки та культури, через вкрадені цінності державі нанесені непоправні збитки (регулярно складаються акти обстеження та надсилаються листи до відповідних організацій). Зазначимо також вандалізм та наслідки господарської діяльності оточуючих підприємств та населення. Для ефективного запобігання цьому потрібно налагодити необхідну охорону та спорудити огорожу по периметру території заповідника.

В цілому концепція розвитку заповідника передбачає його повну музефікацію, розбудову науково-культурного комплексу світового рівня, створення навколо заповідника сучасної туристично-екскурсійної інфраструктури. Проте все це можливо тільки за наявності широкої державної програми, першим кроком до якої має стати надання історико-археологічному заповіднику «Ольвія» НАН України статусу закладу національного значення, яким він реально і є.

¹ Докладніше про основні етапи археологічного вивчення Ольвії див.: *Крыжицкий С. Д.* Ольвия. Историко-графическое исследование архитектурно-строительных комплексов. Киев, 1985. — С. 17—32; *Крыжицкий С. Д., Лейбунская Н. А.* Ольвия. Раскопки, история, культура. — Николаев, 1997. — С. 7—17; *Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейбунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А.* Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. — Киев, 1999. — С. 9—26.

² *Тункина И. В.* Начало изучения Ольвии // *Археология*. — 1994. — № 2. — С. 10, 11.

³ *Там же*. — С. 13.

⁴ Див. статтю І. В. Тункіної в цьому ж номері, а також: *Тункина И. В., П. И. Кеппен* как исследователь Ольвии (становление археолога) // *Археол. вести*. — 2000. — № 7. — С. 358.

- ⁵ *Славин Л. М.* Древний город Ольвия.— Киев, 1951.— С. 20.
- ⁶ *Тункина И. В.* Начало изучения...— С. 12.
- ⁷ *Крыжицкий С. Д.* Ольвия...— С. 19—21.
- ⁸ *Тункина И. В.* Начало изучения...— С. 13, 14.
- ⁹ *Амальрик А. С., Монгайт А. Л.* В поисках исчезнувших цивилизаций.— М., 1966.— С. 29; *Формозов А. А.* Страницы истории русской археологии.— М., 1986.— С. 38.
- ¹⁰ *Назарчук В. И.* Ольвийский сборник П. И. Кеппена // *Летопись Причерноморья.*— № 3.— Херсон, 1999.— С. 24.
- ¹¹ *Там же.*— С. 22.
- ¹² *Тункина И. В.* П. И. Кеппен как исследователь Ольвии // *Древнее Причерноморье. П чтения памяти проф. П. О. Карышковского: Тез. докл.*— Одесса, 1991.— С. 99; *Тункина И. В.* П. И. Кеппен как исследователь Ольвии (становление археолога).— С. 363, 367, 368.
- ¹³ *Кухар-Онышко Н. А.* Ольвия в записках русских путешественников // *Ольвия-200: Междунар. конф., посвящен. 200-летию археол. открытия Ольвии (5—9 сент. 1994 г., с. Парутино): Тез. докл.*— Николаев, 1994.— С. 73.
- ¹⁴ *Там же.*— С. 74; *Брашинский И. Б.* В поисках скифских сокровищ.— Л., 1979.— С. 14.
- ¹⁵ *Кухар-Онышко Н. А.* Ольвия в записках...— С. 74.
- ¹⁶ *Фармаковский Б. В.* Ольвия.— Пг., 1915.— С. 6.
- ¹⁷ *Фармаковская Т. И.* Борис Владимирович Фармаковский.— Киев, 1988.— С. 69, 70.
- ¹⁸ *Пауль Э.* Поддельная богиня (история подделок произведений античного искусства).— М., 1982.— С. 156—159.
- ¹⁹ *Там же.*— С. 149—155.
- ²⁰ *Пиворович В. Б.* Полиция против самовольных раскопок в Ольвии // *Ольвия-200: Междунар. конф., посвящен. 200-летию археол. открытия Ольвии (5—9 сент. 1994 г., с. Парутино): Тез. докл.*— Николаев, 1994.— С. 101—103.
- ²¹ *Кулаковский Ю. А.* Раскопки в Ольвии // *ОАК за 1900 г.— 1902.*— С. 3—12; *Фармаковский Б. В.* Раскопки в Ольвии // *ОАК за 1901 г.— 1903.*— С. 2—22.
- ²² *Фармаковский Б. В.* Раскопки в Ольвии в 1902—1903 гг. // *ИАК.*— 1906.— Вып. 13.— 306 с.
- ²³ *Фармаковская Т. И.* Указ. соч.— С. 118.
- ²⁴ *Там же.*— С. 111, 133—135, 156—158, 160.
- ²⁵ *Докладніе див.: Фармаковская Т. И.* Указ. соч.— С. 110, 134, 157.
- ²⁶ *Фармаковский Б. В.* Ольвия.— С. 20—23, 26, 27.
- ²⁷ *Фармаковская Т. И.* Указ. соч.— С. 174.
- ²⁸ *Папанова В. А.* Некрополь Ольвии (история исследования, итоги раскопок).— Бердянск, 1993.— С. 17, 18.
- ²⁹ *Законодавство про пам'ятки історії та культури.*— К., 1970.— С. 235, 236.
- ³⁰ *Папанова В. А.* Некрополь Ольвии...— С. 17—19.
- ³¹ *Фармаковский Б. В.* Отчет о раскопках в Ольвии в 1924 г. // *СРАЙМК.*— 1926.— Т. 1.— С. 143 и сл.
- ³² *Законодавство про пам'ятки...*— С. 236, 237; *Кот С. І.* Українські культурні цінності в Росії // *Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи.*— К., 1996.— Вип. 8.— С. 68.
- ³³ *Фармаковская Т. И.* Указ. соч.— С. 188.
- ³⁴ *Крыжицкий С. Д.* Ольвия...— С. 26.
- ³⁵ *Славин Л. М.* Основные этапы изучения Ольвии // *ЗОО.*— 1960.— I (34).— С. 53; *Папанова В. А.* Некрополь Ольвии...— С. 22, 23.
- ³⁶ *Папанова В. А.* Некрополь Ольвии...— С. 22.

³⁷ *Крыжицкий С. Д.* Ольвия... — С. 27—31; *Крапивина В. В.* Л. М. Славин і дослідження античного міста Ольвія // *Археологія*.— 1997.— № 4.— С. 9—11; *Крыжицкий С. Д., Лейпунская Н. А.* Ольвия. Раскопки, история, культура.— Николаев, 1997.— С. 13—15.

³⁸ *Славин Л. М.* Стан Ольвійського заповідника Академії Наук УРСР // АПУРСР.— 1946.— 1.— С. 192, 193.

³⁹ *Станицына Г. А.* Обзор документов личного фонда Л. М. Славина // *Мир Ольвии. Памятник исследователю и исследование памятника: К 90-летию проф. Л. М. Славина*.— Киев, 1996.— С. 20, 21.

⁴⁰ Тільки путівників було видано кілька: *Славин Л. М.* Ольвія.— К., 1938.— 89 с.; *Славин Л. М.* Древний город Ольвия.— Киев, 1951.— 96 с.; *Он же.* Здесь был город Ольвия.— К., 1967.— 79 с.; *Липин В. В., Бураков А. В., Борисов Б. В.* Ольвия. Путеводитель по раскопкам и музею.— К., 1959.— 80 с.

⁴¹ *Докладніше див.: Ветштейн Р. И.* Человек, который окрылял людей // *Мир Ольвии. Памятник исследователю и исследование памятника: К 90-летию проф. Л. М. Славина*.— К., 1996.— С. 49—51; *Бураков А. В.* Таким он запомнился мне... // Там же.— С. 58—62.

⁴² *Крапивина В. В.* Вказ. праця.— С. 12.

⁴³ *Згадаємо тільки узагальнюючу роботу: Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейпунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А.* Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье.— К., 1999.— 681 с.; путівники: *Крыжицкий С. Д., Лейпунская Н. А.* Ольвия — память тысячелетий: Очерк.— Одесса, 1982.— 118 с.; *Он же.* Ольвия. Раскопки, история, культура.— Николаев, 1997.— 192 с.; *Лейпунская Н. А., Крапивина В. В.* Ольвия.— Николаев, 1997.— 24 с.

⁴⁴ *Проблемы исследования Ольвии: Тез. докл. и сообщений семинара (сент. 1985 г., с. Парутино)*.— Николаев, 1985.— 97 с.; *Ольвия-200: Междунар. конф., посвящен. 200-летию археол. открытия Ольвии (5—9 сент. 1994 г., с. Парутино): Тез. докл.*— Николаев, 1994.— 147 с.

⁴⁵ *Докладніше див.: Крыжицкий С. Д.* Ольвия... — С. 29—32; *Крыжицкий С. Д., Крапивина В. В.* Четверть века раскопок Ольвии // *Летопись Причерноморья. Археология, история, нумизматика...* — Херсон, 1999.— 1.— С. 5—22; *Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейпунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А.* Ольвия... — С. 22—25.

Одержано 25.05.2001

В. В. Крапивина

ОЛЬВИЯ: ПРОБЛЕМЫ ОХРАНЫ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматривается состояние античной Ольвии от момента присоединения к России южных земель и идентификации памятника до настоящего времени. До рубежа XIX—XX вв. состояние Ольвии характеризуется эпизодическими археологическими исследованиями, массовыми хищническими раскопками и выборками камня. Ситуация изменяется только с началом систематических раскопок Ольвии в начале XX в. Б. В. Фармаковским. Отрицательно отразились на памятнике обе мировые войны и послереволюционное время. История собственно заповедника «Ольвия» может быть разделена на три периода: 1926—1938 гг.—зарождение основных структур заповедника; 1938—1971 гг.—развитие основных научных и организационных форм и направлений его деятельности; 1972 — настоящее время — дальнейшее развитие структуры заповедника и усложнение выполняемых им научных задач, переход к научным темам по консервации и частичной реставрации архитектурных остатков. Успешное функционирование заповедника в значительной степени определяется его сотрудничеством с Ольвийской экспедицией ИА НАН Украины. В последние годы в связи с сокращением финансирования заповедника резко возросло отрицательное воздействие антропогенного фактора (грабительские раскопки, вандализм). Спасение Ольвии — уникального памятника мировой культуры — невозможно без государственной поддержки.

OLBIA: PROBLEMS OF PRESERVATION
AND ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS.

The article deals with the condition of antique Olbia from the moment of joining the southern lands to Russia and identifying of the monument to this day. Till the boundary of the XIX—XX centuries the episodic archaeological investigations, mass destructive excavations and excerpts of stone characterized the condition of Olbia. The situation changed only with the beginning of systematical excavations of Olbia, held by B. V. Farmakovskiy at the beginning of the XX century. The new posts of inspectors and guards of the town's territory and the vault of Evrisiviy and Aretha were set up. The post-revolutionary time and both the World wars had a very negative impact on the monument. The history of the preserve «Olbia» itself may be divided into three periods. The I period (1926—1938) — from the moment of declaration of the territory of Olbia the state preserve to the transmission it to the system of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. This period is characterized by the origin of the basic structures of the preserve. The II period (1938—1971) is connected with the activity of the head of Olbian expedition L. M. Slavin. The development of the basic scientific and organizational forms and directions of their activity characterize it. The III period (1972 — to this day) is characterized by the subsequent development of the preserve's structure and complication of the scientific aims to be fulfilled, the transmission to the scientific topics on conservation and partial restoration of the architectural remnants. The preserve's successful functioning is mainly defined by its collaboration with the Olbian expedition of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine. The reduction of financing of the preserve in recent times has caused the definite increase of the negative influence of the anthropogenous factor (robbery excavations, vandalism). Salvation of Olbia — the unique monument of the world's culture is impossible without the state support.

С. Д. Крижицький

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНИХ ЗАЛИШКІВ ОЛЬВІЇ

Стаття присвячена проблемам залежності подальшої долі Ольвії від негативної дії природних чинників і розробленню стратегії археологічного дослідження городища та визначенню черговості проведення консерваційно-реставраційних заходів на розкопаних ділянках у найближчі роки.

Архітектурно-будівельні залишки античного міста Ольвії є тією пам'яткою, яка щонайменшою мірою не підлягає абсолютному дослідженню, що за класичною методикою археологічних розкопок може передбачати повне руйнування об'єкта, який вивчається. Тут максимально припустимий ступінь археологічного вивчення міста визначається необхідністю збереження в натурі найбільш репрезентативних архітектурно-будівельних залишків, а напрям наукового пошуку — завданнями розвитку фундаментальної науки. Отже, виняткове значення Ольвії як пам'ятки античної історії і культури, особливо враховуючи високий ступінь експозиційності архітектурно-будівельних залишків давнього міста, зумовлює важливість вироблення оптимальної стратегії його археологічного вивчення.

Проте вироблення конкретної стратегії археологічних розкопок Ольвії, крім необхідності врахування цих двох чинників (репрезентативності та наукового пошуку), ускладнюється ще одним — негативною дією на пам'ятку змін навколишнього природного середовища. Дія цього чинника раніше — до 70-х років минуло-